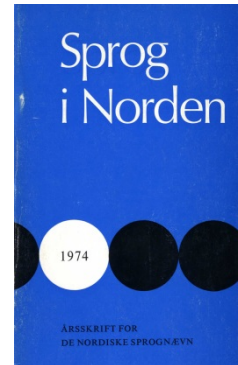

Sprog i Norden

Titel: Modersmålsundervisning ved universitetsudbildning
Forfatter: Bertil Molde
Kilde: Sprog i Norden, 1974, s. 115-122
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Modersmålsundervisning vid universitetsutbildning

Bertil Molde:

Den svenska språknämnden har sedan lång tid tillbaka vid skilda tillfällen framhållit att det i praktiskt taget all högre, eftergymnasial utbildning borde ingå undervisning i modersmålet. Saken dryftades på det nordiska språkmötet i Bergen 1972, och mötet enades om ett uttalande att studerande vid universitet och fackhögskolor borde beredas tillfälle att få teoretisk och framför allt praktisk undervisning i modersmålet. Det uppdrogs åt den svenska nämnden att undersöka möjligheterna att anordna en nordisk konferens mellan språk-män och representanter för olika statliga myndigheter för att diskutera hur en undervisning enligt språknämndernas förslag borde organiseras. En sådan konferens har emellertid inte kommit till stånd. Detta beror huvudsakligen på att man i Sverige sedan 1972 sysslar med en översyn av svensk-läro-utbildningen och svenskstudierna över huvud taget vid universiteten. Den grupp, Svenskgruppen, som på universi-tetskanslersämbetets uppdrag arbetar med denna översyn har också lagt fram vissa förslag som står i nära överensstäm-melse med språknämndernas önskemål.

Den svenska nämndens gamla tanke att svenskstudier bor-de ingå i olika slag av akademisk utbildning har under 1973 tagits upp också på annat håll, nämligen vid de svenska uni-versiteten. Fr.o.m. höstterminen 1973 anordnas vid universi-teten s.k. yrkesinriktade kurser i *praktisk svenska*. Enligt den normalstudieplan som gäller för universiteten har dessa kur-ser till syfte att ge "kunskaper och färdigheter i fråga om den språkliga aspekten av information och kommunikation". Det sägs vidare i normalstudieplanen att kursen i praktisk svenska är lämpad *dels* för språkstuderande som komplement till

deras teoretiska utbildning, *dels* — och det är det i detta sammanhang viktiga — för studerande med annan inriktning (t.ex. påbörjade eller avslutade studier inom merkantil, teknisk, naturvetenskaplig, samhällsvetenskaplig, juridisk eller medicinsk utbildning), *dels* för övriga som i sin nuvarande eller kommande yrkesverksamhet är beroende av sin förmåga att behärska det svenska språkets uttrycksmedel och bedöma språkliga frågor.

I studiekursen i praktisk svenska ingår fyra delkurser. Den första, teoretiska, av dessa kurser är av störst allmänt intresse. Den heter "Språket i samhället. Kommunikationsproblem", och den har i studieplanen (för Stockholms universitet) följande målbeskrivning:

Under kursen skall de studerande

— bli medvetna om hur bruket av samma språkvariant (t.ex. dialekt i motsats till riksspråk, socialt avgränsad språkvariant, yrkesjargong, gruppspråk i övrigt, slang osv.) kan ge känsla av gemenskap

— bli medvetna om hur bruk av *olika* språkvarianter bygger upp kommunikationsbarriärer i samhället

— diskutera språkbehärskning som maktfaktor och bristan- de språkbehärskning som handikapp i samhället

— kritiskt diskutera språket i informationstexter (även t.ex. blanketter i socialt och ekonomiskt viktiga frågor) och överväga de praktiska konsekvenserna av språkfor- mens läsbarhet

— studera expertutlåtanden (utredningar, PM m.m.) med hänsyn till graden av begriplighet för de tänkta mottagarna, och överväga de samhälleliga konsekvenserna av den språk- liga utformningen

— granska språktonen i prov på myndigheters och före- tags korrespondens med allmänheten

— diskutera mål och metoder för mer systematisk språk- förbättring i fråga om samhällsviktig kommunikation.

Kurserna i praktisk svenska vid de svenska universiteten har mötts av stort intresse från de studerandes sida, och det synes uppenbart att sådana kurser kommer att bli ett fast inslag i svensk universitetsundervisning.

Universitetskanslersämbetets arbetsgrupp för översyn av svenskläro-utbildningen, Svenskgruppen, lade i slutet av 1973 fram en preliminär rapport ("Universitetsutbildning i svenska — en diskussionspromemoria"). I denna rapport föreslås att en kurs som den ovan beskrivna om "språket i samhället" med lämpliga variationer kan ingå i olika utbildningar. Den skulle givetvis kompletteras med träning i språkfärdighet m.m.

En undervisning i svenska för olika kategorier studerande kan naturligtvis läggas upp på olika sätt. Dels kan man ha särskilda kurser inom universitetsämnet svenska, dels kan man ha kurser i svenska inom yrkesutbildningen (eller de teoretiska studierna) på varje fackområde. Förmodligen kan det finnas behov av kurser av bägge dessa typer — kanske också av en kombination av dem. Om man ordnar en gemensam kurs för olika kategorier kan det vara svårt att ta den särskilda hänsyn till varje kategoris speciella språkbruk och behov som måste tas. Det ter sig lämpligare att kombinera en allmän inledande kurs som den ovan beskrivna med kurser speciellt upplagda för varje kategori för sig. Rent tekniskt kan flera olika lösningar tänkas.

Man skulle t.ex. kunna utforma kurser i svenska för olika kategorier universitetsstuderande enligt följande modell:

- 1) Språket i samhället. Kommunikationsproblem (8 timmar)
- 2) Litteratur- och handboks-känedom (2 timmar)
- 3) Skriftlig och muntlig framställning. (Teoretiskt, men framför allt färdighetsträning, delvis i anknytning till 4.) (10 timmar)
- 4) Speciell kurs för varje fackområde. (Bl.a. innehållande diskussioner om fackspråk och allmänspråk.) (10 timmar)

Här har jag räknat med en kurs omfattande 30 timmars lärarledd undervisning, vilket naturligtvis är i knappaste laget.

Men om undervisningen sprids ut över en inte alltför kort tid och kräver mycket aktivt arbete mellan undervisnings-tillfällena, föreställer jag mig att man kan nå ganska goda resultat. Jag förutsätter givetvis också att lämpliga läroböcker, handböcker o.d. finns tillgängliga. Det torde också behövas en speciell utbildning för de lärare som skall undervisa vid kurser av detta slag.

Man borde enligt min mening snarast starta en försöksundervisning, gärna med olika varianter av kursuppläggningsen. Det borde f.ö. vara så att deltagare i kurser som de här diskuterade skulle få tillgodoräkna sig en genomgången sådan kurs som en merit för kommande yrkesarbete (oavsett vilket detta är).

Det är ett stort och viktigt språkvårdsintresse att kurser av det här diskuterade slaget kommer till stånd, i Sverige lika väl som i de övriga nordiska länderna. Språket måste fungera så störningsfritt som möjligt mellan fackmän och allmänhet liksom mellan myndigheter och medborgare. Vi professionella språkvårdare har ett både vetenskapligt-fackligt och samhälleligt ansvar för att dessa synpunkter ständigt är vägledande för all svenskundervisning på akademisk nivå.

Terho Itkonen:

Om modersmålsundervisningen vid högskolorna i Finland har jag (för finskans del) att framföra följande uppgifter.

I de *humanistiska* fakulteterna genomgår studerandena i allmänhet en obligatorisk kurs i modersmålet (10—14 timmar, vid Jyväskylä universitet 25 timmar), innan de får skriva övningsuppsatser och avlägga det övervakade skrivprov, som fordras för den lägre kandidatexamen. Detta prov har uttryckligen också karaktären av språkprov; ett godkänt prov är nämligen en merit för sådana statliga tjänster där det fordras fullständig kunskap i finska. Övningsuppsatserna granskas med avseende på innehållet av lärarna i respektive ämne och med avseende på språket av lektorerna i finska språket, vilka också håller kursen i modersmålet. Då uppsatserna lämnas tillbaka kommenterar lektorerna dem ur

språklig synpunkt. Skrivprovet åter granskas med avseende på sakinnehållet av lärarna i ifrågavarande ämne och med avseende på språket av modersmållärarna (vid de flesta universitet professorer och biträdande professorer). — Vid Tammerfors universitet är kursen i modersmålet obligatorisk endast för dem som inte har godkänts i ett särskilt prov i språkbruk.

I *teologiska* fakulteten vid Helsingfors universitet finns det ingen kurs i modersmålet. Före det övervakade skrivprovet (pro gradu) skrivs övningsuppsatser, som läses bara av ämnesläraren.

I de *samhällsvetenskapliga* och *statsvetenskapliga* fakulteterna varierar praxis: en kortfattad kurs i modersmålet är obligatorisk för dem som blivit underkända i ett prov (Helsingfors) eller för alla (Åbo, Tammerfors, Jyväskylä). Modersmålläraren (i Helsingfors, Åbo och Jyväskylä är det timpläraren, i Tammerfors en speciell lektor) granskar övningsuppsatserna och deltar (endast i Åbo och Tammerfors) jämte ämnesläraren även i granskningen av de övervakade skrivproven. I *gymniska* fakulteten vid Jyväskylä universitetet är bruket ungefär detsamma som i pedagogiska och samhällsvetenskapliga fakulteten vid samma universitet.

I *ekonomisk-administrativa* fakulteten vid Tammerfors universitet hålls en kurs i modersmålet för dem som inte godkänts i ett särskilt prov. Övningsuppsatserna och de övervakade skrivproven granskas utom av ämnesläraren också av modersmålläraren.

I *juridiska* fakulteten vid Helsingfors universitet håller en jurist och en modersmållärare en gemensam kurs i modersmålet (på ca 30 timmar), under vilken man har övningar, närmast i översättning från svenska. Modersmålläraren granskar varken övningsuppsatserna eller det övervakade skrivprovet. Vid Åbo finska universitet torde praxis vara nästan densamma, men kursen litet kortare.

De *medicinska* fakulteterna vid Helsingfors universitet och Åbo finska universitet (Turun Yliopisto) har timplärare i modersmålet, som språkgranskar övningsuppsatserna. Det finns ingen kurs; nyligen har timpläraren vid Helsingfors universi-

tet på eget initiativ avfattat en stencil, där några centrala saker i allmänt och medicinskt språkbruk behandlas i all korthet. I Helsingfors lämnas uppsatserna tillbaka och kommenteras personligen av en timplärare, i Åbo går de genom fakultetens kansli. Vid Uleåborgs universitet torde uppsatserna inte alls granskas språkligt. I granskningen av den slutskrivning, som fordras för licentiatexamen, deltar inte modersmålsläraren vid något universitet.

De *matematisk-naturvetenskapliga* fakulteterna har inte alls någon modersmålsundervisning (utom den undervisning som meddelas av somliga ämneslärare t.ex. vid seminarieövningar). Både övningsuppsatserna och de övervakade skrivproven (som även i dessa fakulteter har karaktär av språkprov) granskas endast av ämneslärarna.

I *agrikultur-forstvetenskapliga* fakulteten vid Helsingfors universitet granskas uppsatserna av en timplärare i modersmålet, som också ger personlig handledning vid återlämningen. Någon kurs har man inte.

Vid de *tekniska högskolorna* meddelas ingen modersmålsundervisning i någon som helst form.

I *handelshögskolornas* olika examina ingår tämligen omfattande kurser i modersmålet. Den egentliga övningens värde synes dock t.ex. i ekonomexamen vara ringa: den s.k. förberedande kursen i modersmålet kan kompenseras med en på litteratur baserad tentamen, och fortbildningskursen lär (åtminstone vid Finska handelshögskolan i Helsingfors) vara "grupparbete i diskussionsform". Däremot ingår i akademisk sekreterarexamen ett flertal skriftliga övningar. Det må nämnas, att alla högskolorna har lektorat i modersmålet; vid Finska handelshögskolan i Helsingfors finns det dessutom en biträdande professur och vid Finska handelshögskolan i Åbo en professur som bigörsmål. Vid handelshögskolorna är det möjligt att bedriva studier i modersmålet t.o.m. för betyg.

Det är uppenbart att det finns mycket som borde förbättras. Nivån på språkbruket hos akademiskt utbildade i Finland är skiftande, men man kan urskilja några allmänna brister, som kunde avhjälpas genom systematisk undervisning:

- 1) Det så att säga tekniska utförandet av saktexter lämnar ofta mycket övrigt att önska. Man behärskar t.ex. inte rättskrivningsreglerna för främmande ord. Då man i textsammanhanget har att operera med olika sifferkvantiteter (procentuttryck medräknade), deras höjning och sänkning, inbördes relationer, maximi- och minimimängder, kan framställningstekniken vara otroligt famlande och otroligt oklar. Numeriska uttryck (liksom förkortningar och främmande namn) bereder en extra svårighet i finskan: kasusändelserna.
- 2) Förmågan att skriva lättfattligt om saker inom det egna facket för den stora allmänheten saknas ofta på ett fatalt sätt. Framställningen försvåras med en lärd terminologi, fast denna till förmån för framställningen väl kunde ersättas med populära ord, inte bara i populär text utan också i facktext. Det är sällan man inser, att terminologin och uttryckssättet inom specialfacken i ett demokratiskt samhälle överhuvud måste utvecklas i nära kontakt med det allmänna språkbruket och dess utveckling. Lika sällan förstår man, att det är språkvårdarna som kan ge sakkunnig vägledning vid denna nödiga integration.
- 3) Med de båda föregående punkterna sammanhänger också att framställningssättet utvecklas i en allt mer abstrakt riktning. Förmågan att skriva enkelt och på samma gång logiskt om komplicerade ämnen har åtminstone inte tilltagit och den kommunikativa effekten av språkbruket har knappast förbättrats i vår tid, då slagordet "kommunikation" är på allas läppar. När E. A. Saarimaa år 1940 i Virittäjä recenserade Erik Wellanders nyutkomna verk Riktig svenska, bragte han — väl första gången i Finland — på tal "substantivsjukan", som "att döma av mängden och beskaffenheten av exemplen blivit illa dominerande i Sverige". Saarimaa yttrade på samma gång: "I finskan har en dylik konstgjord stelhet än så länge lyckligtvis inte vunnit fotfäste." Nu, trettio år efteråt, florerar substantivsjukan även i Finland. Jag tar bara ett exempel: "Tyngdpunkten av hygienisk kontroll över livsmedel måste riktas mot de livsmedel, vilkas känslighet för försäm-

ning är stor och genom förmedling av vilka vi vet att spridningen av smittan samt giftigt inverkanse faktorer är uppenbarast." (Finskt original: "Elintarvikkeiden hygieenisen valvonnan painopisteen tulee suuntautua niihin elintarvikkeisiin, joiden pilaantumisherkyys on suuri ja joiden välittäminä tartuntojen sekä myrkyllisesti vaikuttavien tekijöiden leviämisen tiedämme ilmeisimmäksi.")

Bekymmer som dessa är samnordiska bekymmer, som enligt min uppfattning har stor samhällelig betydelse. Det är sålunda mer än välkommet, att man tar itu med att avhjälpa bristerna på samnordisk nivå. Som ett minimimål skulle jag härvid uppställa att alla fakulteter vid alla högskolor skulle ha obligatoriska kurser i modersmålet. Och de borde vara anseeligt mer omfattande än t.ex. de nuvarande i de humanistiska fakulteterna i Finland. Modersmålslektorererna vid dem känner sig frustrerade, när de på tio lektioner skall repetera allt det skolan har använt flera hundra lektioner för, och på samma gång ta hänsyn till de speciella krav som alla fackområden och deras interna och till allmänheten riktade kommunikation ställer.